

Knjižni jezik

Je najvišja socialna zvrst kakega jezika – je glasovno in pisno gojena za nadpodročno rabo kake jezikovne skupnosti. Ima težnjo, da postane vse narodno sredstvo sporočanja in je v tem smislu tudi narodno predstavna.

V sedanji dobi je knjižni jezik ob ustrezni razvitosti jezikoslovno izčrpno zajet v vseh svojih ravninah in s tem za določen čas tudi predpisan(pravopis, pravorečje, slovnica,slovar).

KNJIŽNI JEZIK = STANDARDNI JEZIK & KULTURNI JEZIK (Andrej E. Skubic)

Standardni jezik povezuje s pojmom STANDARTIZACIJE. V postopku standardizacije se predpiše izrazna podoba, optimizirajo slovnicihna sredstva ter fiksirajo pomen besed/.../.

Produkt standardizacije je urejen jezik ,očiščen nedoslednosti v pisavi/izrezi slovnicihnih dvoumnosti in nejasnostih ter motečih polisemij(Skubic).

KULTURNI JEZIK:

Jezik, ki ga ima družba za primerne za družbeno prestižne priložnosti, povezave npr. z njeno reprezentanco(družbeno obredje), interpretacijo sveta(religiozno obredje in/ali znanost), reprodukcijo(izobraževanje) in dvojnimi pomembnimi področji, skratka z njeno legitimno kulturo.

JEZIKOVNA KULTURA

Jezikovna kultura v ožjem pomenu:

Stopnja ustreznosti jezikovnega pojava jezikovnim normam določenim za dani jezik.

JEZIKOVNA KULTIVIRANOST: posameznikovo obvladovanje jezika glede na...

Jezikovna kultura v širšem pomenu:

Teoretično podprta nega knjižnega jezika, katere cilj je vsestransko razvit, ustanovljen in enoten knjižni jezik ter jezikovna kultura tistih, ki ga uporabljajo.

»PRETEKLOST JE PROLOG« (A.Vidovič Muha (1996:15-16))

1. Slovenski (knjižni jezik) določa dejstvo, da je število njegovih govorcev relativno majhno, vendar pa so njegovi nosilci prav prek jezika močno povezani.

2. Skoraj skozi vso zgodovino je bil slovenski jezik nedržavni, njegovi nosilci pa (podrejeni) dvojezičnosti na lastnem etičnem prostoru. Posledica je bilo prizadevanje po vzpostavitvi vsaj enakopravnosti z večinskim jezikom.
3. Zaradi neposredne jezikovne konkurenčnosti drugih jezikov se je pri Slovencih razvilo posebno razmerje do lastnega jezika: t.i. jezikovna ogroženost ali nesamoumevnost, ki je postala sestavina slo. jezikovne zavesti.

ZGODOVINA SKJ

PREDKNJIŽNO OBDOBJE:

Od prvih zapisanih besed do prve zapisane knjige leta 1550.

OBDOBJE SLO. KNJIŽNEGA JEZIKA:

Od leta 1550 dalje.

a) PREDKNJIŽNO OBDOBJE

- zapisi osebnih in zemljepisnih imen
- Brižinski spomeniki (972-1039) → večina besed ohranjena do danes
- do 15. Stoletja ustoličevanje koroških vojvod
- 14. stoletje Celovski in Rateški rokopis
- 15. St. Stiški, Starogorski in Čedajski rokopis

b) OBDOBJE KNJIŽNEGA JEZIKA

→ 16. stoletje - po verski reformi

- 1550 Primož Trubar: Abecednik in Katekizem
- 1584 Jurij Dalmatin: Prevod Biblije
- 1584 Adam Bohorič: Zimske urice
- 1592 H. Megiser: Slovnica štirih jezikov

→ 17. Stoletje in prva polovica 18. Stoletja

- upad tiska knjig
- rokopisna besedila (plemiška pisma)
- deli besedil tiskani v slovenščini (evangeliji, vzorci pridig, posvetna pesem, kot uvod v Valvazorjevo Slavo Vojvodine Kranjske-1689)

→ sredina 18. St. do sredine 19. St.

-nastanek in razmah pokrajinskih različic KJ (koroška, štajerska in kranjska)

RAZSVETLJENSTVO:

Enoten KJ → potreben za narodno jezikovno, kulturno, umetniško in znanstveno napredovanje.

-pesništvo: 1779-1781 Pisanice
ali Matiček se ženi

-dramatika: 1774 T. Linhart-Ta veseli dan

-publicistika: 1795-1806 V. Vodnik- Velika in Mala pratika, Lublanske novice

-strokovni jeziki in terminologija: 1799 V. Vodnik- Kuharske bukve

→ prva pol. 19. stoletja

-Jernej Kopitar: 1808/09 – prva znanstvena slovnica slovenskega jezika

-France Prešeren : Poezije 1947

-črkarska pravda 1845 uveljavitev GAJICA

-do leta 1851 poenostavljenje KJ z uvedbo t.i. novih oblik

-razvoj strokovnih jezikov, izdajanje splošnih slovarjev

-politični program Zedinjena Slovenija (1848) → v šole in urade se uvede slovenski jezik

→ druga pol. 19. st.

-leposlovna dela(realizem)

-1843-1902 Kmetijske in rokodelske novice – Bleiweis

-1880 M. Cigale : Znanstvena terminologija

-posamezni dvojezični slovarji

-Pleteršnikov Slo-nem slovar (1894/95)

-1899 F. Levec- prvi slo. Pravopis

IMAMO ŽE MODERNI SLOVENSKI JEZIK!

→ 20. Stoletje

-umetnost moderne

-ustanovitev LJUBLJANSKE UNIVERZE (1919) ter AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI (1938)

-jezikovni priročniki, sodobne jezikovne razprave

-študij SJ na univerzi

-razmah in razvoj govornega jezika

-nastanek in razvoj korpusov

-1991 slovenščina postane državni jezik(tudi v vojski se začne uporabljati slovenski jezik)

Vpliv družbeno-političnih okoliščin do leta 1991

-slo ozemlje je del različnih federativnih ureditev s t.i. jugoslovanskimi narodi

-slovenščina ima pravnoformalno enakovreden položaj

-težnje po jezikovnem poenotenju do 30. Leta

→Slovenščina v javnosti 1983

Slovenščina v EU:

-eden večjih izzivov za slovence ob začetku 21. St.

- 1.5. 2004 slovenščina dobi status enega uradnih jezikov EU

-neresena vprašanja slov. jezikovnega načrtovanja in razvoj terminologije

JEZIKOVNI PURIZEM

G.Thomas: purizem je splošna sociolingvistična danost.

Purizem je razmerje do jezika, ki določene prvine označuje kot »čiste« (in zato zaželenje) in druge kot nečiste (nezaželenje).

Tipične situacije za pojav purizma:

-standardizacija jezika (purizem→germanizem)

-jezikovni stik (pritiski s strani velikega jezika)

-jezikovne spremembe(razmerje med jezikovnimi smermi znotraj jezika, angleške prvine naj ne bi vstopale v knjižni jezik)

B. Urbančič O jezikovni kulturi:

-purizem razume kot izraz idejnega konzervatizma na področju jezikovne kulture (idealoška)

M. Kalin Golob:

→**zmerni purizem**(tudi poz. Konstruktivni) V PRID JEZIKU

-Jezikovno kulturno prizadevanje, ki združi jezikovna pravila potrebna za ohranjanje jezika in njegove samobitnosti.

-Skrb za ohranitev systemskega značaja knjižnega jezika in razvijanje njegovih izraznih sposobnosti.

→ **skrajni purizem** (tudi neg. Ksenofobični) NI MERIL ZA PRESOJO

- Prizadevanje za čistost jezika, ki temelji zlasti na poveljevanju nedefiniranega ljudskega jezika, z izločevanjem tudi že uveljavljenih in potrebnih prevzetih jezikovnih sredstev
- Jemlje jeziku izrazne možnosti in zavira njegov razvoj

Dve nasprotji

a) ljudsko (nepopačeno) : umetno (knjižno)

b) domače : tuje

Ljudsko za skrajni purizem, nepopačeno, pristno, neizumetničeno, domače, govorica neizobraženih ljudi, ki živijo v odročnih krajih.

Tujka (danes prevzete besede), za skrajni purizem → zlo, ki se ga je treba izogibati.

(NE)POTREBNOST PREVZETIH BESED:

- če imamo ustrezno slovensko besedo, ima ta prednost. Enako, tudi tvorjenje novih izrazov

- antipurizem (ni najboljša rešitev)

- ko prevzeta beseda dolgo živi v SJ in je nosilka pomena ali pomenskega odtenka, je ne preganjamo samo zato, ker je tujega izvora.

Purizem na Slovenskem glede na jezikovni stil:

- purizem in germanizem (nemščina)

- purizem in slavizmi (češčina, ruščina)

- purizem in romanizmi (latinščina)

- purizem in anglizmi

Intelektualizacija jezika

- prilagajanje jezika temu, da so njegova jezikovna sredstva določna, natančna po potrebi abstraktna, sposobna izražati povezanost in zapletenost mišljenja.

DOMAČA BESEDA = preveč določna, omejena na predmetni svet. (npr. OZRAČJE)

PREVZETA BESEDA = za abstraktno rabo

Skrajni purizem pogosto omalovažuje zelo pomembno načelo jezikovne kulture: ustaljenost jezikovnih sredstev.

PRAŠKO LINGVISTIČNI KROŽEK

Preberi v knjigi, ker nekaj manjka!

- 1929: TEZE PRAŠKEGA LINGVISTIČNEGA KROŽKA

→značilnosti KJ glede na druge socialne zvrsti

- KJ je izrazno bogatejši
- Zaradi funkcijske razčlenjenosti ima vsestranske naloge
- Razmerje do njegove norme je zavestnejše in obsežnejše

VLOGE(funkcije knjižnega jezika):

- sporazumevalna
- narodnopredstavniška
- narodnozdrževalna

PLK IN JEZIKOVNA KULTURA

-JK ima v okviru delovanja PLK osrednjo vlogo

-predstavlja nasprotje samovoljnim purističnim posegom v jezik

Purizem→načela pravilnosti:

- jezik dobrega avtorja
- ljudski jezik
- zgodovinsko opravičeni jezik

PLK:

- merilo splošne rabe
- merilo primernosti dani funkcijski zvrsti, namenu sporočevalcu in naslovniku
- načelo prožne ustaljenosti

- 1932-ZBORNİK KNJIŽNA ČEŠČINA IN JEZIKOVNA KULTURA
- Prožna ustaljenost – V. Mathesius
- Prizadevati si je treba za stabilnost JK, skrbeti zanjo, ko se ji jezik približa, hkrati pa ne zavirati jezikovnega razvoja s prepovedovanjem novosti in sprememb, ki jih jezik potrebuje.

B. Havranek – sodelovanje jezikoslovca:

- pomoč pri tvorbi strokovnih izrazov,

-izpopolnitev funkcijske zvrstnosti jezikovnih sredstev in razširitev stilskih možnosti KJ

-vrednotenje konkretnih jezikovnih pojavov s funkcijskega vidika

TEORIJA JEZIKOVNE KULTURE NA SLOVENSKEM

- 30leta 20. stoletja dve pojmovanji KJ in njegove norme
- Merilo dobrega avtorja (A. Breznik)
- Evropsko aktualno socialno zvrstno
- B. Borko
- Že 1932 v Jutru poročal o dogajanju na Češkem
- KJ potrebuje znanstveno in ne laično poseganje
- Ljudski jezik ne zadošča
- 1945 razprava Skrb za naš jezik

~prepoznal je dva nasprotujoča si pogleda na razvoj slo.knji.jezika

1. ROMANTIČNA SMER → jezikovni razvoj obrača le k ljudskemu govoru, ki je edino merilo pri presojanju ustreznosti in opravičenosti jezikovnega pojava
2. REALISTIČNA SMER → jezik je družbeni pojav, ki se diferencira, kakor se diferencira njegov narod

SREDNJA POT: je za slovenske razmere edina sprejemljiva. Upoštevanje pomembnejših načel tako romantične kot tudi realistične smeri.

- Po letu 1945
- 1969 B. Havranek predava o teoriji knjižnega jezika na FF
- 1965 članek Teorija praške šole o knjižnem jeziku...A Jedlička v reviji Jezik in slovstvo →opozarjanje na potrebo po natančnejši določitvi vsebine in obsega pojma JK, kot ga je uvedel PLK
- Jedlička: v pojem JK so vključeni: ~ pojavi, ki zadevajo jezik kot sistem (la langue)

~ pojavi, ki zadevajo jezikovno rabo(la parob)

→dva vidika znotraj teh dveh področij:~ kultura, kot stanje, raven jezika in njegove rabe

~kultura, kot dejavnost t.i. kultiviranje

jezika in rabe

- PLK je jasno opredeljeval te naloge jezikoslovcev
- Zdaj se jasno opredeli tudi delež tistih, ki jezik uporabljajo, ki so sotorci jez. Kulture
- 50. In 60. Letih je tako razumljen koncept JK sprejet v slovenskem prostoru
- SSKJ
- Slovenska slovnica
- Skrajni purizem (J. Gradišnik) : skrajni funkcionalizem (B. Urbančič, T. Korošec, A. Vidovič Muha, V. Majdič, F. Novak)
- B. Urbančič – O jezikovni kulturi (1972 in kasnejše izdaje)
 - ~zavrne t.i. kriterije pravilnosti /načela
 - ~historične pravilnosti
 - ~logicizem
 - ~brezizjemnosti
 - ~zavrača načelo ljudskega jezika in skrajni purizem
 - ~nega KJ mora biti utemeljena z znanstvenimi kriteriji
 - ~funkcijska členjenost jezika
 - ~načelo splošne rabe in načelo primernosti
- temeljna dela JK: slovar, slovnica sodobnega knjižnega jezika, pravopis, pravorečje, slovar tujk, terminološki slovarji, stilistika)
- Prizadevanje za jezikovno kulturo : 1) poklicni uporabniki jezika
 - 2) jezikoslovje
 - 3) popularizacija knjižne norme

Jezik je kot družbeni pojav, predvsem sistem sredstev za sporazumevanje(=skrajni funkcionalizem)

(-)SLABOSTI: - v celoti prenesel del češke teorije na slovenska tla (ne upoštevajoč različne družbene okoliščine razvoja KJ)

- zavračal je ločevanje purizma na t.i. zmerni in pretirani

(+) POZITIVNE STRANI: -posegi v jezik naj bodo teoretično podprti

-Jeziku naj se pomaga pri razvoju in se ga usposobi za vsa področja delovanja

JEZIKOVNA KULTURA DANES

Od 80 leta 20. St. → jezikovno kulturo v smislu poseganja v jezik je treba umestiti v širši okvir jezikovnega načrtovanja

JEZIKOVNO NAČRTOVANJE = JEZIKOVNA KULTURA + JEZIK POLITIKE

4.TEMA: ZVRSTNOST

PLK:

- Jezik opravlja različne funkcije, zato je razčlenjen
- Jezikovna sredstva je treba vrednotiti z vidika namena sporočila in naslovnika

→zavračajo merila, kot so ljudsko, zgodovinsko pravilno in dobri avtor

B. Vodušek:

- nujnost prizadevanja za stilno enoten in izdelan slovenski KJ, ki bo notranje funkcijsko dovolj razčlenjen
- idealiziranje kmečkega jezika in arhaizacijske težnje

60. leta

1)J. TOPORIŠIČ

Soc. zvrsti – Slovenski knjižni jezik 1 (1965)

Funkcijske zvrsti – Slovenski knjižni jezik 3 (1967)

- Slovenska slovnica (1976)

2) Zasnova SSKJ (1970 - 1991)

- Slovenski pravopis (1962): ~ neposredno normativno vrednotenje z grafičnimi znamenji *→°

~ ljudski jezik se KJ postavlja kor vzor

- SSKJ: ~ želel je čim objektivneje predstaviti sodobni knjižni jezik
- ~ sistem kvalifikatorjev:

Stilno – plastni kvalifikatorji (fun. Socialno zvrstni) :

Narečno	pesniško
Pogovorno	publicistično
Nižje pogovorno	pisarniško
Žargonsko	

→dokončno uveljavitev zvrstno-stilne teorije KJ

70. leta

-intenzivno raziskovanje slovenskih posebnosti posameznih zvrsti in podzvrsti

-T. Korošec, J. Dular →publicistika

Dva aktualna modela jezikovne členjenosti

1)MODEL: J. Toporišič, B. Urbančič, J. Dular, T. Korošec→ zvrst, plast, stil, jezik
(oblika jezika→zvrst)

Jezikovna zvrst je skupina jezikovnih sredstev, posebej primernih za sporočanje v določenih govornih položajih: -SOCIALNE

- FUNKCIJSKE
- PRENOSNIŠKE →ZVRSTI IN PODZVRSTI
- ČASOVNE
- (MERNOSTNE – LE TOPORIŠIČ)

Hierarhično podrejeno, večino jezikovnih sredstev je zvrstno nevtralna, zvrstnost → na vseh ravlinah jez. Ustroja

SOCIALNE ZVRSTI

a) TOPORIŠIČ , SP 2001

- Knjižni jezik:
 - o Zborni
 - o Knjižni pogovorni (prej splošno pogovorni)
- Neknjižni jezik
 - o Pokrajinski (SP : neknjižni) pogovorni
 - o Narečje(SP dodaja še mestno govorico)
 - o Interesne govorice(podzvrsti)

b) Urbančič

- Jezikoslovne plasti

Pisni jezik →pisni KJ

Govorjeni KJ

Knjižni jezik

Knjižna govorica

GOVORNI JEZIK → pogovorni jezik

Vsakdanja govorica

Narečje

Funkcijske zvrsti

- Urbančič »still«
- Korošec : stil je izbira in uporaba posameznih jezikovnih sredstev v besedilu : zvrst zadeva jezikovno zgradbo

NEUMESTNOSTNA :

- Praktično sporazumevalna z. (Dular:občevalni jezik, Urbančič, konvezicijski stil)
- Strokovna/strokovno- znanstvena zvrst
 - o Podvsti: praktično strokovna, znanstvena, poljudnoznanstvena, Korošec in Urbančič dodajata poslovno (pod)zvrst)
- Publicistična

UMETNOSTNA (proza, drama...)

PUBLICISTIKA:

- Žanrsko zelo raznolika besedila
- Informirajo javnost in vplivajo nanjo
- T. Korošec, M. Kalin Golob → izločata poročevalska besedila :
 - o Namenjena sporočanju aktualnih dogodkih
 - o Nastajajo vsak dan znova
 - o Tvorijo jih novinarji

2. MODEL A. E. Skubic

1. KJ = standardni + kulturni jezik

Jeziki družbenih skupin – sociolekti

2.vrste diskurzov glede na način učinkovanja

SOCIOLEKTI

→ posebne vrste jezika, utemeljene na življenjskih razmerah in komunikacijskih značilnosti skupin govorcev ter njihovem specifičnem pogledu na svet

- Posamezniki z različnimi govorci govorijo različno, vsak posameznik ustvari sisteme za svojo besedno vedenje tako, da so podobni sistemom skupin s katerimi se želi indentificirati
 - o Vrste sociolektov
 - Sociolekti starostnih skupin
 - Sociolekti spolov
 - Sociolekti življ. Stilov
 - Sociolekti družbenih slojev : še vedno prihaja do njih

1) KULTIVIRANI SOCIOLEKTI

- Skupine z največjo družbeno močjo, ki ustvarjajo dominantno kulturo in v njej živijo
- Prevladujoč je afirmativen odnos do dominantne kulture
- Približevanje kulturnemu jeziku

2) OBROBNI SOCIOLEKT

- Skupine brez družbene moči
- Sociolekti podeželja in urbanih okolij
- Priznavajo »večvrednost« kulturnega jezika in kultiviranih sociolektov a se do pravilnejše kulture v praksi pogosteje vedejo sovražno
- Do svojega sociolekta čutijo izrazno lojalnost

3) EKSCESNI SOCIOLEKTI

- Vezani predvsem na urbana središča
- Nepriznavajo primata kulturnega jezika in hierarhično višjega vrednotenja kultiviranih sociolektov
- Zoperstavljanje lastnim vrednotam za dominantnimi vrednotami
- Značilne so različne specializacije npr. glas. Zvrst motociklizem ali verski nazor

Vrste diskurzov glede na način učinkovanja

Jezikovna pragmatika → tvorjenje besedil z namenom spremembe stanja stvari

PERFORTATIVNI(izvršni) diskurz

-besedila s tem, ko jih tvorimo, neposredno izvršijo neko spremembo v stvarnosti (npr. zakoni, certifikati...)

-tvori jih pooblaščen subjekt

PRAGMATIČNI (uporabnostni) diskurz

-besedila si prizadevajo za praktični učinek

-tvori jih »zaupanja, vredni subjekti«

-različna besedila zasebnosti(pogovor) in javnosti (novi prispevki)

KOGNITIVNI diskurz

-besedila ustvarjajo vrednosti, ki jih prej ni bilo(znanstvena besedila, pravne argumentacije)

-stremijo k izraziti brezosebnosti in objektivnosti

-tvori jih logični subjekt

IMAGINATIVNI diskurz

-besedila fikcije

5. tema KNJIŽNOJEZIKOVNA NORMA

1. jezikovni sistem

2. jezikovna raba

3. jezikoslovno uravnavanje

Nanjo vplivajo tudi družbene vloge, ki jih opravlja knjižni jezik.

Jezikovni sistem

Je ogrodje vsakega jezika. Systemske spremembe potekajo zelo počasi.

DILEMA: kdaj nenormativno postane normativno?

Jezikovna raba

Pomemben regulator knjižnojezikovne norme. V vsakokratnih okoliščinah jo je treba natančno opredeliti. Nosilci: tvorci besedila, ki jim okolje priznava kultiviranost izražanja:

*SPLOŠNA(=NEZAZNAMOVANA) RABA PROTI INDIVIDUALNI RABI

*NAČELO(RELATIVNO) POGOSTI DOLOČENE JEZIKOVNE POJAVNOSTI

Jezikoslovno uravnavanje

Utemeljeno v posebnih družbenih vlogah, ki jih opravlja knjižni jezik.

- Cilj je ohranjanje stabilnosti in drugih zaželenih lastnosti knjižnega jezika(prožna stabilnost)
- Obsega prvo neposredno uzakonjanje norme v temeljnih jezikovnih priporočilih(kodifikacija)
- Drugo posredno delovanje oz. vplivanje kultiviranosti knjižnega izražanja

2.RAZMERJE MED NORMO IN NJENO KODIFIKACIJO

- Razmerje med diahronim(normo, ves čas se razvija) in sinhronim(sočasno)
- Jakob Müller
- Uzusna oz. rabna norma = NORMA
- Kodificirana norma=KODIFIKACIJA(nerazvito)
- NORMA je implicitna in relativno dinamična
- vsak odklon od obstoječe norme je s stališča dotedanje splošne rabe najprej napaka, ki pa:
 - a) ostane napaka(ker ni v skladu z jezikovnim sistemom)
 - b) postane razvojna težnja in se navadno nevtralizira
- KODIFIKACIJA je eksplicitni zapis jezikovne norme v priporočnikih:
 - a) Jezikovna pravila, ki urejajo pisno in govorno rabo(pravopis in pravorečje)
 - b) Jezikovnosistemske lastnosti(slovnica)
 - c) Obseg in značilnosti besedišča(slovar)
 - d) Stilne posebnosti ubesedovanja v knjižnem besedilu(stilistika)
- KODIFIKACIJA → le delno zajema normativne dinamike
- Za dobro kodifikacijo je nujno:
 - a) zbiranje, razvrščanje in analiziranje jezikovnega gradiva
 - b) oblikovanje meril za spodaj naštetu:
 - ➔ vplivanska moč posameznih medijev, besedil, piscev...

- vpliv obstoječe kodifikacije
- vpliv lektorskih posegov
- vpliv govorjenega jezika
-

3. RAZMERJE KODIFIKACIJE DO NORME

- Dve skrajni poziciji
- PREDPISOVALNA KODIFIKACIJA
- UTEMELJEVALNA KODIFIKACIJA

PREDPISOVALNA KODIFIKACIJA

- Normo(subjektivno) eksplicitno vrednoti
- Zajema jo le delno
- Do nje vzpostavlja različna vrednostna razmerja
- Za vzor ji postavlja npr. izbrane jez. Zvrsti
- Črno-belo vrednotenje jezikovnih pojavov

UTEMELJEVALNA KODIFIKACIJA

- izhaja iz realne norme
- ni apriornih absolutnih meril za vrednotenje(vrednotenje jez. Prvin glede na njihovo rabo v jez. Zvrsteh, glede na govori položaj)
- izogibanje subjektivnosti presoji z analizo in vrednotenjem velike količine realnih jez. Podatkov
- zajemanje zvrstnih, stilnih in razvojnih dvojnic
- SJ 1962

6. tema - Temeljni jezikovni priročniki; drugi priročniki in viri

PRAVOPIS

- Pravopis je (ortografija) jezikovna veja, ki (posameznemu) jeziku išče in ugotavlja najboljši stalni način zapisovanja glasovnih in _____ dejstev morfen, besede, besedne zveze, stavka in povedi; v dani pisavi (pri nas v latinici).
- Pomembna je vsakokratna določitev razmerja med pravopisno normo in jezikovno rabo
 - ➔ To razmerje odseva v priročniku kot predpis določil
 - ➔ Je pogoj za uspešno uveljavitev priporočnika pri jezikovnem uporabniku

Slovenski pravopisni priporočnik

SP v samostojnih knjigah-zgodovina:

F. Levec, 1890

A. Breznik, 1920

SAZU, 1950

A. Breznik, F. Ramovš, 1935

SAZU, 1962

Najnovejši SP

Načrt pravil za novi slovenski pravopis, 1981.

1. Izdaja pravil (Slovenski pravopis 1:Pravila) v samostojni knjigi 1990
 - ➔ prenovljena izdaja 1994 + še nekaj ponatisa
2. Slovenski pravopis: Pravila+Slovar, 2001

PRAVILA:

- Za mnoge uporabnike prezapletena
- Neaktualni zgledi
- Ogibanje problematičnih, zapletenih primerov
- Novosti v ponatisu

2. PRAVOREČJE

J. Toporišič E. slo. Je.(1992)

1. jezikoslovna veja, ki išče in ugotavlja najboljši stalni način izgovarjanja fonemov in njihovih nadsegmentnih lastnosti.
2. v posebni knjigi objavljeno besedilo, sestojече iz pravil, večjih spiskov besed s posameznimi izgovornimi značilnostmi in slovačkom

M. Rupel (1946) Slovensko pravorečje

C. Šeruga Krelj, E. Antončič (2007) Slovenska zborna izreka

SP (slovarski del) SSKJ

3. SLOVENSKA ZBORNICA

- A. Breznik, 1916

- A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, J. Šotar 1956 SLOVNICA ŠTIRIH AVTORJEV

J. Toporišič, 1976

- ob svojem 1. Izidu prinese številna nova spoznanja

- jezikovni sistem obravnava po ravninah

- teorija in tipologija zvrsti

- uveljavitev zvrstno slogovne teorije na vseh ravninah

- gradivna osnova-literarni klasiki

- zaenkrat še vedno edina sodobna znanstvena slovnica, kljub siceršnjim št. Novim spoznanjem slo. Jezikoslovja

4. SLOVAR KNJŽNEGA JEZIKA

a) dvojezični slovarji

M. Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar(1894-95)

b) pravopisni slovarji SP – 1950, SP – 1962

PLETERŠNIKOV SLOVAR

- Slovar slovenščine je treba narediti tako, da bo najprej popisan pojmovni svet slo. Sveta in šele nato temu svetu poiskati oz. dodati ustrezne pojmovne besede svetu tujega jezika
- Pomeni začetek modernega slovaropisja/leksikografije na slovenskem
- Gradivo je zbrano iz živega jezika

5. STILISTIKA

- manjka eden temeljnih popisov, t.j. stilistika slovenskega jezika

- podrobna predstavitev, kako se SJ prilagaja različnim funkcijskim zvrstem, žanrom

- le posamezne stilistike npr. T. Korošec (1998)

6. Druga literatura in viri

1. jezikovni priročniki in vadbice

2. jezikovni brusi in jezikovni kotički

3. drugi priporočniki in viri

-etimološki slovar(Bezlaj, Snoj)

-slovar tujk (Verbinc)

- dvo- in večjezični splošni slovarji, terminološki slovarji, enciklopedije, biografski leksikoni

- besedilni korpusi

- svetovni splet

7. JEZIKOVNI BRUSI IN JEZIKOVNI KOTIČKI

Jezikovni brusi

J. Toporišič: Enciklopedija slovenskega jezika (1992)

Spiski jezikovnih značilnosti(lahko tudi v obliki knjig), ki obravnavajo slabo izbiro jezikovnih sredstev v določenih besedilih (in zanje predlagamo ustrezne)

J. Sršen-Jezik naš vsakdanji 1992

J. Gradišnik-Za lepo domačo rabo 1985

-Slovensko ali angleško 1993

-spiski »neustreznih« nepravilnih izrazov nikoli ne morejo biti dokončani

-brez širšega konteksta rabe malo uporabni

8. JEZIKOVNI KOTIČKI

- je stalna rubrika v periodičnem tiskanem ali elektronskem mediju, ki na kratek, poljubno-strokovni način obravnava nepravilno ali man ustrezne pojave iz jezikovne rabe

Prvi jezikovni kotiček

J. Tominšek v Ljubljanskem zvonu 1909, rubrika O napakah in pravilih Slo. Pisanja

Vrste jezikovnih kotičkov po M. Kalin Golob

a) splošne

b) terminološki

c) tendenčni

Splošni jezikovni kotiček

- Obravnavajo sočasno jezikovno rabo, opozarjajo na nepravilnosti in pomagajo uporabniku pri različnih jezikovnih zadregah
- Ob zgledih vsebujejo poljubno razlago in premik

Terminološki jezikovni kotichek

- Vsebujejo predloge in utemeljitve za boljše strokovno izrazje in jim dajejo zainteresirani javnosti v razpravo
- Prvi v Zdravstvenem vestniku ('39), pozneje koticčki teh.strok., vojaškega izrazja itd

Tendenčni-nazorski jezikovni kotichek

- Jezikovna problematika je izhodišče za utemeljevanje avt. Jezikoslovnega nazora
- 67' V. Majdič, T. Korošec, A. Muha, F. Novak(gospodarski vestnik) + Toporišič, Gjurin('70): Družbena in politična vprašanja jezika
- Ponazarjali ozkost purizma ter predpostavljali in utemeljevali knjižni pogled na jezik

SSKJ

- prvi pravi slovenski enojezični slovar
- SP 1950, SP 1962 nista ne slovarja slo. Knjižnega jezika , zgolj pravopisa (s pravorečjem)
- subjektivno presojanje normativnosti
- SSKJ je korak naprej, celo skok(B. Urbančič)
- Teoretična opredelitev sodobnega knjižnega jezika
 - sinhrono gledanje na jezik
- zbiranje gradiva, izpisovanje
- uravnotežena funkcijsko-zvrstna dokumentiranost jezika

OPREDELITEV SOBNEGA KNJIŽNEGA JEZIKA(SSKJ UVOD)

- V slovarju je zajet besedni zaklad(besedne zveze) in prikazana njegova raba kakor se kaže v sodobnem slo. Knjižnem jeziku
- Tu je v obdobju od začetka tega stoletja do '69 oz. do leta izida vsake posamezne knjige

ZBIRANJE GRADIVA IN IZPISOVANJE

- Izpisi iz 5. 0000 knjig in 3.4000 drugih enot (leposlovna in poljudnoznanstvena dela, revije in časopisi, šolske knjige)
- 6 milijonov listkov z izpisi
- Prvotno 300.000 slovarskih enot
- Od tega okoli 110.000 SSKJ
- Ostale kasneje objavljene v BEDEDILU

ALI SSKJ PRINAŠA PODATKE O:

- LASTNOIMENSKO BESEDJE (NI)
 - ➔ Med gesli ni lastnih imen, razen kadar se uporabljajo v prenesenem pomenu ali stalnih zvezah
 - ➔ Lastna imena in podatke o njih najdemo v slovarskem delu pravopisa
- OBČNOIMENSKO BESEDJE (JE)
 - ➔ Seveda razen redkih prej omenjenih izjem je vse v slovar zajeto besedišče občnoimensko
- FREKVENČNA RAZMERJA MED POMENI BESED
 - ➔ Na prvem mestu šibki osnovni pomen t.j. tisti, ki je najbolj nevtralen oz. najmočnejši (= najpogostejši)
 - ➔ Nadaljnji pomeni so razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena
 - ➔ Manjši pomenski premiki so obdelani kot podpomeni (II) ali pomenski odtenki(I) v okviru nadrejenega pomena. (stalne besedne zveze, stilizem...)
- ETIMOLOGIJA BESED (NI)
 - ➔ Slovar ne daje podatkov o izvoru in zgodovini besed
- JAKOSTNI IN TONEMSKI NAGLAS (JE)
 - ➔ Jakostni je označen v glavi, zaglavju in na podgeslih
 - ➔ Med drugimi oblikami so ustrezni slovnični kvalifikatorji
 - ➔ Tonemski naglas pa je zapisan na koncu zaglavja v okroglem oklepaju

USTROJ GESELSKEGA ČLANKA

Obglavje = glava + zaglavje

Glava = od iztočnice do besednovrstne oznake

Zaglavje = do podatka o tonemskem naglasu

Pomenski del = razlaga in iztržki (ilu. Gradivo) terminološki in frazeološko gnezdo, podgesla

Poševni del =

PRAVOREČJE

- Splošna navodila za izgovor so zapisana v uvodu
- Vse posebnosti glede izgovora so zapisane v oglatem oklepaju (praviloma samo del besede, ki se drugače izgovarja)

AKTUALNA PRAVOPISNA NAČELA

- Splošnih pravopisnih pravil slovar NE DAJE
- Pri pisavi PREVZETIH BESED daje prednost pisavi, ki je prevladovala ob času redakcije
- Pri pisanju skupaj in narazen v primeru drugačnosti zaradi lažjega prikaza gesel na prvo mesto

KRATICE IN SIMBOLU

- V geslih ni kratic in simbolov
- Izjema so dodani posameznim zgledom v ilu. Gradivo oz. na koncu razlage

ZVRSTNA PRIPADNOST BESEDNIH ZVEZ

- Tesno povezana s pojmom **NORMATIVNOSTI**
- SSKJ je informativno-normativen
 - ➔ KJ je na široko in karseda podrobno predstavljen
 - ➔ Že iz razporeditve gradiva v posameznem ges. Članku

SINONIMI

- Zapisani vedno v poševnem tisku, bodisi za razlago ali samostojno(namesto razlage)
- Za razlago ➔ če je za vejico, ima sinonim zgolj informativno vlogo

- Če je za podpičjem, ima **NORMATIVNO VLOGO**, kadar je zapisan zgolj sinonim (namesto razlage) ima ta normativno vlogo

KVALIFIKATORJI

- Slovnicična, časovna, stilno-zvrstna umestitev besed, pomenov in zvez
- Če ima enota kvalifikator, ki je normativne narave, je enota bodisi:
 - knjižnam vendar vezana na določeno zvrst ali
 - vezana na neknjižni sistem in v KJ sprejemljiva le kot funkcionalni stilem

1. SLOVNIČNI: m, prid, prisl, dov. ..., ali, in, tudi, stil., el., elipt. (eliptično-skrčeno)
2. POMENSKI: pooseb. Pren
3. EKSPRESIVNI: ekspr./evfrem (olepševalno), iron., ljub., nizko, slabš., šalj., vulg.,
4. POSEBNO NORMATIVNI: neprav., neustalj.
5. ČASOVNO-FREKVENČNI: raba narašča, raba peša, redko, zastar.
6. TERMINOLOŠKO: jur., ekon., voj., nestrok., poljd., strok.
7. STILNO-PLASTNI: bibl., knjiž., pesn., pisar., publ., vznes., nar., otr., pog., nižje pog., žarg.

KVALIFIKATOR PUBLICISTIČNE F.S.

- Precej zavajajoč
- Ne gre nuno za prvine, tipične za besedila publicistične funkcijske zvrsti
- Pogosto uporabljen kot oznaka za jezikovne prvine ali rabe, ki se v publicističnih besedilih pojavljajo kot ODKLONE glede na knjižnojez. Rabo

7. Tema – KORPUS

- (v jezikoslovju) zbirka besedil oz. delov besedil, zbranih po enotnih kriterijih za namen različnih predvsem jezikoslovnih raziskav

DANES: ele. Korpusi = besedilne zbirke v elektronski obliki

KORPUS je enovita standardno označena in notranje strukturirana zbirka avtentičnih besedil, nastala po vnaprej določenih merilih in z določenim ciljem, dostopna v el. Obliki in opremljena z orodji, ki omogočajo večplastno iskanje in statistično obdelavo podatkov.

RAZVOJ KORPUSA

- Prvi: korpus Brown (1961-64) zbirka sodobne am. Angleščine. 1. Milijonov besed
- Korpus Cobuild/ Birmingham Collection of English Texts> The ____ of English (1980-) večstomilijonski korpus sodobne britanske angleščine>slovarji Cobuild
- Slovenski prostor v tem času

VEČPROGRAMSKA OPREMA

- Nujna za raziskovanje jezika, iskanje po korpusu in obdelava rezultatov iskanja
- Konkordancnik je poseben program za iskanje in statično obdelavo korpusnih jez. Podatkov
- Konkordanca je izpis konkordančnega jedra(tj. iskane besede oz. bes. Zveze) in njenega neposrednega okolja

KORPUSNO JEZIKOSLOVJE

- Za korpusno jezikoslovje so korpusi predmet raziskovanja in vir dokazov za jezikoslovne opise in utemeljitve
- Analiza korpusa lahko- in pogosto se to zgodi- razkrije dejstva o jeziku, na katere morda prej sploh ne bi pomislili, da bi jih iskali

OBLIKOVANJE KORPUSOV

- VELIKOST , STRUKTURIRANOST, ČASOVNI OBSEG, PRENOSNIK, AVTORSKE PRAVICE

TIPOLOGIJA KORPUSA

- REFERENČNI, GOVORNI, SPECIALIZIRANI, SPREMLJEVALNI, VZPOREDNI

KORPUSI IN JEZIKOVNI OPISI

- Korpusno jezikoslovje je danes razvito zlasti na ravni različnih leksikalnih analiz
 - ➔ Osnova vsakršnemu sodobnemu slovaropisju
 - Slovnični opisi
 - Raziskovanje besedilnih zvrsti, stila
 - ➔ Zlasti strokovno

KORPUSI SLOVENSKEGA JEZIKA

KORPUS SLOVENSKEGA JEZIKA FIDA

www.fida.net

- 100 milijonov besed
- Besedila iz 90. Let(el. Oblika) nastal 97-00
- Referenčni pisni
- Največ je neumetnostnih besedil

KORPUS SLOVENSKEGA JEZIKA FIDA PLUS

- Obseg 621 milijonov besed
- - besedila '90-06
- Referenčni, pisni
- Zvrstna, členjenost:
 - o Umetnostna besedila 3,5%
 - o Neumetnostna besedila 96,5%
 - Strokovna 4%
 - Nestrokovna 98,6%

LEKTORIRANJE KOT JEZIKOVNO-KULTURNI PROBLEM

- Nastanek lektorskega _____
- Različni pristopi k lektoriranju(izbira pripomočkov, (ne)sodelovanje z avtorjem)
- Od lektoriranja k jezikovnemu pregledovanju in sodelovanju

10. tema-STROKOVNO PISANJE IN JEZIKOVNA KULTURA

- Znanstveno:strokovno: znanstveno: strokovno, znanstvenik, strokovnjak
- Strokovni jezik-splošni jezik

- Terminologija-terminološka načela
- Terminološki dogovor
- Stil strokovnih besedil- germanski in anglosaksonski model.